

Deres ref: 22/5025

Vår ref: JØ/HK

Dato: 08.05.2024

Akademikernes innspill til arbeidet med stortingsmelding om forskningssystemet

Akademikerne takker for invitasjon til å komme med innspill til den nye systemmeldingen. Innspillet er behandlet i Akademikernes styre.

Norge og verden står overfor betydelige utfordringer og omstillingsbehov som krever et effektivt og tilpasset forskningssystem. Klimaendringer, naturkrise og sikkerhet og beredskap er eksempel på samfunnsutfordringer som krever innsats på tvers av sektorene. Forskning og teknologiutvikling er nødvendig for å møte utfordringene og muliggjøre en rask og rettferdig omstilling.

Et forskningssystem som skal svare på samfunnets langsiktige behov for kunnskap, må bygge på en god forståelse av dagens system og analyse av fremtidige utfordringer. Det er derfor viktig at systemmeldingen ses i sammenheng med andre relevante meldinger og strategidokumenter, som Perspektivmeldingen, Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning, Langtidsplanen for forsvarssektoren og Produktivitetskommisjonens rapporter.

Akademikerne mener at de fem utviklingstrekkene som departementet trekker frem i innspillsbrevet er sentrale, og viktige å belyse nærmere i meldingsarbeidet. Men stortingsmeldingen må ha et langsiktig perspektiv, se bredden i hele forskningssystemet, og ikke begrense seg til kun disse.

I dette innspillet vil vi først nevne tre tema vi mener bør tematiseres i meldingsarbeidet. Deretter vil vi kommentere kort på de fem utviklingstrekkene, og komme med forslag til prioriteringer.

Tema Akademikerne mener bør behandles i stortingsmeldingen

Forskning som karrierevei

Ifølge *Strategi for forskerrekuttering og karriereveier*¹ er kun 20 prosent av søkerne til stipendiat- og postdoktorstillingene i landet fra Norge. De som søker fra utlandet, utgjør

¹ https://www.regjeringen.no/contentassets/f14b4981c2f549489941bc607cf9bc5f/strategi-forskning-web_uu.pdf

flertallet av søkerne på alle fagområder. Antallet doktorgradskandidater og postdoktorer øker². Samtidig er det rekrutteringsutfordringer innenfor blant annet STEM-fag og enkelte profesjonsutdanninger. Det er bra med utenlandske søkere, men det lave antallet norske søkere og rekrutteringsutfordringer gjør at det nødvendig å stille spørsmål ved om forskning er attraktivt nok som karrierevei.

Mobilitet i akademia og mellom akademia og næringslivet/offentlig sektor/helsevesenet bidrar til kvalitet, tverrfaglighet og nærhet til arbeidslivet. Mangel på karrieremuligheter kan svekke rekrutteringen av talenter til forskning. Det er derfor viktig å fjerne barrierer som hindrer mobilitet og bidrar til innlåsing av arbeidskraft.

Akademia som attraktivt karrierevalg påvirkes også av hvorvidt institusjonene har forskningsinfrastruktur og -utstyr som gjør dem konkurransedyktige med andre kunnskapsmiljøer nasjonalt og internasjonalt.

Regjeringen har et pågående arbeid for å redusere andelen midlertidig ansatte i akademia. Det er bra, men har ikke fått midlertidigheten tilstrekkelig ned. I 2025, når meldingen legges frem, er det fire år siden Strategi for forskerrekuttering og karriereutvikling. Akademikerne mener det er tid for å gjøre opp status og fremme oppdaterte tiltak for å styrke forskning som karrierevei.

Problemstillinger som bør drøftes i meldingen:

- **Hvordan forskning som karrierevei kan bli mer attraktivt for norske kandidater. Rekruttering og karrieremuligheter må behandles i meldingen**
- **Meldingen må foreslå tiltak som styrker mobiliteten mellom sektorene, blant annet når det gjelder:**
 - **Hvordan gjøre det mer meritterende i akademia å ha en FoU-stilling eller bistilling i næringslivet?**
 - **Fremme kjennskapen til og verdien av forskerkompetanse i næringslivet og øke, bruken av offentlig sektor-Ph.d. og nærings-Ph.d., slik at samspill og kunnskapsoverføring mellom sektorene og akademia styrkes**
- **Midlertidighet i høyere utdanning og forskning må ned for å styrke akademia som karrierevei**

Tillit til forskning og vitenskap

Vitenskap og forskning ligger i stor grad til grunn for vår felles forståelse av verden. Tilliten til forskningen har alltid vært basert på ideen om at den vitenskapelige metoden er en pålitelig vei til sannhet og kunnskap. Vi ser tegn til at tilliten svekkes.

² <https://www.forskningsradet.no/contentassets/8d31beed3c6c41df91db88ceaff850b/forskningsradets-plan-for-rekruttering-til-forskning-og-tidlig-karriere-003.pdf>

Ifølge Nature ble 10 000 artikler trukket tilbake i fjor, skyhøyt over tidligere tall,³ og antall tilbakekalte artikler i *Retraction Watch Database*⁴ nærmer seg 50 000. Når artikler tilbakekalles kan dette skyldes siteringsfeil, men også plagiat, fabrikkering av data og fagfellevurderingsjuks. Over 100 artikler er skrevet av ChatGPT.⁵ Et søk i databasen viser at 127 norske forskningsartikler er trukket tilbake.

Med Open Access er tidsskriftenes forretningsmodell snudd på hodet, fra dyre abonnementer til betaling for publisering. Det gir insentiver til kvantitet på bekostning av kvalitet. Det har også skapt en jungel av useriøse tidsskrifter, såkalte røvertidsskrifter uten tilstrekkelige kvalitetssikringsrutiner. Selv om publikasjonene kan ha lav status i akademia bidrar de til spredning av svak eller falsk forskning i samfunnet.

Falske publikasjoner og salamisering påvirker karriereveier, selve forskningen og anerkjennelsen av forskningen og forskerne. I dag premieres kvantitet på bekostning av kvalitet, både ved institusjonene, i tellekantsystemet og i åpne tidsskrifter. Dette må snus, og vi må få insentiver og kvalitetssikrings- og målemekanismer som i større grad premierer kvalitet.

Da jusprofessor Hans Petter Graver mottok Akademikerprisen i 2020, uttalte han følgende i sin forelesning: «På verdensbasis er det over 70 prosent som har tillit til vitenskap. Samtidig er det nesten 60 prosent som sier at de vet lite eller ingenting om vitenskap. En slik manglende kunnskap bekymrer fordi det gjør vitenskapens stilling som sannhetssøkende aktivitet sårbar. Det gjør det lettere for falske sannheter å opptre som vitenskapelig.»

Konsekvensene av å miste tilliten til forskningen er alvorlige. Det kan føre til økt polarisering og konflikt og undergrave tilliten i samfunnet. Universiteter og høyskoler må være en garantist for kvalitet. Et premiss for dette er fortsatt autonome institusjoner, et sterkt forskningsråd og etterrettelige forskere.

Problemstillinger som bør drøftes i meldingen:

- **Tiltak for å sikre tilliten til forskningen i samfunnet**
- **Tiltak som styrker god forskningspraksis, fagfellevurdering, kvalitetssikring av forskningsartikler og transparens i publiseringsprosessen, samt kunnskap om forskning og vitenskapelig metode i samfunnet**
- **Insentiver og målemekanismer som i større grad premierer kvalitet på bekostning av kvantitet**

Finansiering av forskning i UH

Økonomien er i dag svært anstrengt ved mange universiteter og høyskoler. Fra 2025 endres finansieringssystemet for UH-sektoren og indikatorene for forskning fjernes. Insentivene vil

³ Nature | Vol 624 | 21/28 December 2023

⁴ [Retraction Watch Database \(retractiondatabase.org\)](https://retractionwatch.com/papers-and-peer-reviews-with-evidence-of-chatgpt-writing/)

⁵ <https://retractionwatch.com/papers-and-peer-reviews-with-evidence-of-chatgpt-writing/>

heretter rette seg primært mot undervisning. Det går utover forskningen, og gjør at mange er helt avhengige av ekstern finansiering.

Det er en vedvarende debatt om hva som er en god balanse mellom grunnfinansiering og ekstern finansiering av forskning, og hvordan de ulike finansieringsformene påvirker forskning, undervisning, akademisk karrierer og forskningsutførende institusjoner. Stortingsmeldingen bør derfor gå nærmere inn i de ulike finansieringsordningene og foreslå endringer som møter styringssignalene i *Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning*.

Problemstillinger som bør drøftes i meldingen:

- **Meldingen må finne løsninger som sikrer forutsigbar og stabil finansiering av forskning, og som bidrar til mer forskning av høy kvalitet**
- **Det må gjennomføres en grundig gjennomgang av de ulike finansieringsordningene, både sentralt, regionalt og lokalt, slik at vi får et mer helhetlig og mindre fragmentert system enn i dag.**
- **Det må sees nærmere på hvordan fordelingen av midler mellom de ulike ordningene bidrar til å møte styringssignalene i Langtidsplanen**

Innspill til de fem områdene omtalt i innspillsbrevet

1. Vi står i et gjennomgripende digitalt teknologiskifte

Det digitale teknologiskiftet handler både om utvikling av teknologi og infrastruktur og om implementering av teknologi. Fremtidens forskningssystem må være fleksibelt nok til fortløpende å tilpasse seg og ikke være til hinder for ny teknologi. Det fordrer en bedre samordning av investeringer, organisering og drift av forsknings- og datainfrastruktur enn det vi ser i dag.

Det digitale teknologiskiftet setter høye krav til kompetanse. Det må derfor legges til rette for at ansatte i de forskningsutførende sektorene får nødvendig kompetanse til å være i front både på forskning og den utdanningen de gir studentene.

For at forskningssystemet skal være effektivt og stimulere til kvalitet trengs det tilstrekkelig regulering og felles retningslinjer omkring kvalitetssikring, merking og åpenhet ved bruk av KI. KI kan være et godt hjelpemiddel i mange sammenhenger, men erstatter ikke behovet for fagkompetanse. Kanskje tvert imot, det trengs ofte høy kompetanse for å vurdere om «output» fra KI-verktøy er korrekt gjengitt.

Det er nødvendig med effektiv samhandling når det gjelder digitale infrastrukturer og data. Utviklingen av et forskningsveikart som viser sammenhengen mellom innsatsen for det digitale skiftet på tvers av departementene blir et viktig verktøy i så henseende.

Problemstillinger som bør drøftes i meldingen:

- **Behovet for investeringer i elektronisk og fysisk infrastruktur som understøtter forskning og deling av forskningsdata**
- **Regulering og felles retningslinjer for bruk av kunstig intelligens. Dette gjelder blant annet kvalitetssikring og merking og åpenhet ved bruk av KI.**
- **Hvordan fremme internasjonal kunnskapsutveksling, slik at våre institusjoner og tilknyttede forskere kan konkurrere internasjonalt og være delaktig i utviklingen av kunstig intelligens**
- **Hvordan sikre at ansatte i de forskningsutførende sektorene får tilstrekkelig kompetanse i bruk og undervisning av KI**
- **Hvordan forskningsinfrastruktur og forskningsdata kan gjøres mer tilgjengelig og utnyttes mest mulig effektivt**

2. Vi står i en ny geopolitisk situasjon

Det norske forskningssystemet er en integrert del av det internasjonale forskningssystemet. Det må ligge til grunn i meldingsarbeidet. Systemmeldingen bør fokusere på å forbedre samspillet mellom regionale, nasjonale og internasjonale virkemidler, både innenfor og på tvers av ulike sektorer.

Konflikten i Ukraina og den ustabile geopolitiske situasjonen krever nye former for samarbeid. Dette gjelder innenfor militær sektor, men også i samarbeidet mellom militær og sivil sektor, og på sivile områder som en del av totalberedskap og sikkerhet. Et tett sivilt og militært forskningssamarbeid vil bli viktig for å effektivt utnytte forskningskapasiteten.

Risikoen for å bli utsatt for hybrid krigføring og utenlandske dataangrep skaper behov for økt beredskap og oppmerksomhet om for eksempel energiforsyning og digital sikkerhet. Vi ser også at forsyningskjeder blir usikre og det er økt oppmerksomhet om homesourcing, også av FOU.

I lys av en mer ustabil geopolitisk situasjon blir matberedskap viktig, og antibiotikaresistens og pandemien er tydelige påminnere om at dyrehelse i mange tilfeller er en forutsetning for god folkehelse. En helhetlig *én helse-tilnærming* der forvaltningen, instituttsektoren og academia innen human- og veterinærsektor samarbeider er viktig for beredskap.

I møte med en verden i endring er det viktig å ha en bred kunnskapsbase innenfor humaniora og samfunnsvitenskap. Som rektor Margareth Hagen uttrykker det, fremtiden er ukjent og kan ikke fullt og helt planlegges for. Med en solid kunnskapsallmenning blir det enklere å håndtere endringer, også uforutsette, enten det handler om økonomi, teknologi eller natur.

Problemstillinger som bør drøftes i meldingen

- **Hvordan man mest mulig effektivt kan identifisere kunnskapsbehov – og FoU-behov – i lys av den geopolitiske situasjonen**

- **hvorvidt det bør satses mer på tverrfaglige forskningsprosjekter som ser på beredskap og helse - for både dyr og mennesker - i et bredere perspektiv, både nasjonalt og gjennom internasjonalt samarbeid**
- **Hvordan sikre en god kunnskapsberedskap som gjør oss rustet til å møte fremtidige kriser og raske samfunnsendringer**
- **Hvordan Norge kan bidra til å styrke det europeisk forskningssamarbeid og koordinere oss med de store satsingsområdene i EU**

3. Kunnskap må tas raskere i bruk

Det er avgjørende for forskningens legitimitet at kunnskapen tas i bruk, enten i form av ny praksis, nye metoder eller at andre bygger videre på den i sitt forsknings- og utviklingsarbeid. Statsråden ønsker et forskningssystem som gjør det mulig å agere raskt neste gang en krise inntreffer. Det fordrer at vi har gode og stabile rammevilkår for forskningsinstitusjonene, og at det gis gode vilkår både for den grunnleggende, forskerinitierte forskningen og den mer anvendte forskningen.

Samarbeidet mellom forskningsinstitusjonene, næringsliv og offentlig sektor må utvikles videre, og dette samarbeidet må gå begge veier. Det forutsetter kompetanse til å ta forskningen i bruk i næringsliv og offentlig sektor. Det er derfor behov for å fremme kjennskapen til og verdien av forskerkompetanse i næringslivet og øke bruken av offentlig sektor-Ph.d. og nærings-Ph.d., slik at samspill og kunnskapsoverføring mellom sektorene og academia styrkes.

Norge henger etter sammenlignbare land når det kommer til å skape ny næringsvirksomhet fra forskning. Forskningsinstitusjonene har de siste årene fått økt ansvar for kommersialisering av forskningsresultater. Vi opplever imidlertid at det er svært ulikt hvor flinke de ulike UH-institusjonene er til å spre og kommersialisere på forskningen. Teknologioverføringskontorene (TTOene) som skal forvalte forskningsinstitusjonenes FOU-resultater, finansierer egen aktivitet gjennom inntekter fra tidligere kommersialiseringer. Dette er en lite bærekraftig modell, mener NIFU⁶. Kommersialisering er et langsiktig arbeid med høy risiko, og TTOene skal også bidra til sosial innovasjon og samfunns effekter som gir lite økonomisk inntjening. NIFU anbefaler derfor en grunnfinansiering av TTO-funksjonen. TTOene oppleves i en del tilfeller en barriere for samarbeid og kommersialisering, heller enn en pådriver. Vi tror det vil være en mulig løsning at TTOene mottar basisfinansiering fra NFR slik at de kan stille krav og utforme felles retningslinjer for driften..

Innovasjon er en stadig viktigere del av UH-institusjonenes samfunnsoppdrag. Samtidig belønnes de ansatte i UH i liten grad for innovasjon. Dette bør snus, og det bør gis sterkere insentiver for kommersialisering av forskningsresultatene. Det er også en utfordring at mindre

⁶ <https://nifu.brage.unit.no/nifu-xmlui/bitstream/handle/11250/2975758/NIFUrapport2022-4.pdf?sequence=6>

bedrifter ikke har tilgang til forskningsmiljøene, og dermed kan bidra til å kommersialisere på forskningsresultatene.

At kunnskapen må tas raskere i bruk forutsetter at kunnskapen er utviklet. Det krever målrettet satsing på noen områder, men ikke minst krever det satsing på den langsiktige grunnforskningen som vi kan kapitalisere på når nye utfordringer oppstår. Det er gjennom grunnforskningen at vi oppdager nye ideer, teorier og prinsipper som kan danne grunnlaget for fremtidige teknologiske fremskritt og anvendt innovasjon.

Når kunnskap ikke tas i bruk er ikke dette nødvendigvis et resultat av at kunnskapen ikke har nådd frem til beslutningstakere. I eksemplene klima og natur hemmes handling blant annet av målkonflikter og folkelig motstand. Et eksempel på dette er vindmøller på land. En mer helhetlig politisk tilnærming som ivaretar sosial og miljømessig bærekraft, krever et bredere kunnskapsgrunnlag og forskningspolitisk koordinering (se også punkt 5).

Anvendelse av ny kunnskap, innovasjoner og ny teknologi krever en modenhet hos brukerne og bestillerne av forskning. Dette er en utfordring i deler av forvaltningen, spesielt kommunal forvaltning. En rapport Menon har laget på oppdrag fra Akademikerne viser at nesten halvparten av akademikere i små kommuner oppgir å ha et fagmiljø på inntil to personer og nesten én av fem jobber alene.⁷ Generalistkommuneutvalget⁸ påpeker at det er en utfordring med liten eller ingen kapasitet i kommunale kommuneadministrasjoner, og at dette påvirker fagutvikling, samfunnsutvikling (herunder planlegging og næringsutvikling) og evne til å utvikle gode beslutningsgrunnlag for politikere.

Problemstillinger som bør drøftes i meldingen

- **Hvordan fremme økt innovasjon og kommersialisering av den offentlig finansierte forskningen.**
 - Finansieringen av TTOene og deres rolle bør vurderes
 - Styrke innovasjons- og kommersialiseringsvirkemidlene i Forskningsrådet
 - Benytte innovative offentlige anskaffelser mer systematisk til å utvikle nye løsninger
- **Hvordan sikre en tilstrekkelig god kunnskapsberedskap som gjør oss i stand til å agere raskt når behovene melder seg**
- **Hvordan forskning på sosial og geografisk bærekraft kan gi økt innsikt i folkelig motstand og hva som oppfattes som rettferdig. Økt kunnskap kan bety bedre og raskere implementering av nye kunnskapsbaserte løsninger og ny politikk og med økt aksept i befolkningen.**
- **Hvordan private og offentlige virksomheter kan nyttiggjøre seg ny kunnskap, innovasjon og teknologi bedre, og styrke fagutviklingen og dialogen med forsknings- og kompetansmiljøer**

⁷ <https://akademikerne.s3.amazonaws.com/Menon-rapport-St%C3%B8rrelse-teller.pdf>

⁸

<https://www.regjeringen.no/contentassets/5a25f42bd97345c29593c03a515738d2/no/pdfs/nou202320230009000dddpdfs.pdf>

- **Hvordan fremme kjennskapet til og verdien av forskerkompetanse i næringslivet, slik at samspill og kunnskapsoverføring mellom sektorene og academia styrkes**

4. Oppdragsmarkedet er i endring

Instituttsektoren er et svært viktig bindeledd mellom næringsliv og forskning. I en tid der vi trenger anvendt forskning og innovasjon for å løse de store samfunnsutfordringene er det en tankevekker at næringslivets og UH-sektorens samarbeid med instituttsektoren flater ut.

Norske forskningsinstitutter har betydelig lavere grunnbevilgning enn tilsvarende institutter i andre land. Særlig gjelder det de teknisk-industrielle instituttene. For disse utgjorde grunnfinansieringen i 2022 i gjennomsnitt ca. åtte prosent av inntektene, langt under konkurrenter i EU. Videre risikerer sektoren å gå med underskudd når de deltar i europeisk forskningssamarbeid. Til sist, statsstøttereguleringen er et hinder for at instituttene kan bruke egentid i prosjekter på oppdrag fra næringslivet når de har behov for det.

Bedre rammevilkår vil kunne styrke instituttsektorens bidrag til å utvikle nytt næringsliv og omstille samfunnet.

Problemstillinger som bør drøftes i meldingen:

- **En styrking av forskningsinstituttene grunnbevilgning slik at de utvikle sin rolle nasjonalt og internasjonalt. Akademikerne har tatt til orde for at de være minimum 15 prosent av deres årlige inntekter.**
- **Retur-EU må bli en forutsigbar ordning som dekker de merkostnader norske aktører har, slik at de kan delta fullt ut i EUs rammeprogram**
- **Hvordan man kan styrke innovasjons- og spredningseffektene i SkatteFUNN-ordningen**
 - **Det bør vurderes å gjeninnføre insentiver for samarbeid med FoU-institusjon i ordningen**
 - **Det bør også vurderes om det kan være formålstjenlig med differensierte støttesatser i ordningen, avhengig av om det er samarbeid med FoU-miljø eller bedriftsinterne prosjekter**
- **Det bør vurderes om det innenfor EØS-avtalen er mulig å gjøre endringer i statsstøttereguleringen slik at instituttene kan bruke egentid i prosjekter på oppdrag fra næringslivet når det er relevant for samfunnet eller for egen faglig virksomhet**

5. Behovet for tverrsektoriell samordning øker

Til tross for at vi har en langtidsplan for forskning og høyere utdanning, er ikke forskningen tett nok koblet på politikktutviklingen i de enkelte sektorene. Mange av de store

samfunnsutfordringene er tverrsektorielle, og må møtes med tverrsektoriell politikk og tverrfaglig forskning. En helse er et eksempel på dette.

Det er behov for å bedre den forskningspolitiske koordineringen for å imøtekomme en stadig økende andel tverrfaglige og tverrsektorielle samfunnsutfordringer. I arbeidet med stortingsmeldingen bør det ses hen til utviklingen i EU med en mer integrert politikkutvikling.

Problemstillinger som bør drøftes i meldingen

- **Hvordan sektordepartementene kan utøve et mer aktivt forskningspolitisk engasjement**
- **At den forskningspolitiske koordineringen mellom departementene må virke, med KD som aktiv prosjektleder. Den forskningspolitiske koordineringen må overkomme departemental silotenkning og lede til finansiering av forskning som løser de store samfunnsutfordringene.**
- **At styringen av Forskningsrådet bør blir mer helhetlig og strategisk. Antallet budsjettposter må ned for å gi oversikt og lette koordineringen.**

Med vennlig hilsen,
Akademikerne

Lise Lyngsnes Randeberg
Leder